

государственной политики в сфере повышения энергетической эффективности электроэнергетики на основе использования возобновляемых источников энергии на период до 2024 года» // Собрание законодательства РФ. - 26.01.2009. - № 4. - ст. 515, ИПС «КонсультантПлюс».

12. Приказ Минэнерго России от 29.07.2011 № 316 «Об утверждении схемы размещения генерирующих объектов электроэнергетики на основе использования возобновляемых источников энергии на территории Российской Федерации» // Российская газета. - № 257. - 16.11.2011, ИПС «КонсультантПлюс».

13. Представители ОНФ и комитета по благоустройству проверили полигон «Новоселки» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/4269169/> (дата обращения: 03.05.2020).

14. О нас. Fortum.ru [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.fortum.ru/> (дата обращения: 03.05.2020).

15. Постановление Правительства РФ от 28.05.2013 № 449 «О механизме стимулирования использования возобновляемых источников

энергии на оптовом рынке электрической энергии и мощности» // Собрание законодательства РФ. - 10.06.2013. - № 23. - ст. 2909, ИПС «КонсультантПлюс».

16. Камышанский В.П. Гражданско-правовое стимулирование энергоснабжения с использованием возобновляемых источников энергии как формы энергосбережения // Гражданское право. 2018. № 4. С. 9 - 12.

17. Постановление Правительства РФ от 22.02.2012 № 154 «О требованиях к схемам теплоснабжения, порядку их разработки и утверждения» // Собрание законодательства РФ. - 05.03.2012. - № 10. - ст. 1242, ИПС «КонсультантПлюс».

18. Налоговый кодекс Российской Федерации (часть первая) от 31.07.1998 № 146-ФЗ // Собрание законодательства РФ. - № 31. - 03.08.1998. - ст. 3824, ИПС «КонсультантПлюс».

19. Лермонтов Ю.М. Постатейный комментарий к части первой Налогового кодекса Российской Федерации // [Электронный ресурс] Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс». Дата доступа: 03.05.2020.

УДК 340.131.5

*Томляк Тайса Сергіївна,
асистент кафедри права,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

*Tomlyak Taisa,
Assistant of the Department of Law,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS A MECHANISM FOR THE PROTECTION OF VIOLATED RIGHTS AND FREEDOM OF A PERSON

*Томляк Таиса Сергеевна,
ассистент кафедры права,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

КОНСТИТУЦИОННАЯ ЖАЛОБА КАК МЕХАНИЗМ ЗАЩИТЫ НАРУШЕННЫХ ПРАВ И СВОБОД ЛИЦА

Анотація. У статті розглянуто вимоги до конституційної скарги, актуальність питання ефективності конституційної скарги та її місце у юридичному механізмі захисту прав та свобод особи. Акцентовано увагу на проблемах виконання рішення Конституційного суду України, прийнятого за результатами розгляду конституційної скарги та надано пропозиції щодо їх вирішення.

У статті сформульовано та аргументовано пропозицію про доцільність внесення змін до частини 2 статті 152 Конституції України в частині ретроактивності рішення Конституційного суду України та Закону України «Про Конституційний суд України», а саме: в частину 2 статті 77 щодо деталізації порядку поновлення процесуального строку суб'єкту права на конституційну скаргу, коли її розгляд є необхідним із мотивів суспільного інтересу; в частину 2 статті 55 щодо вимоги долучення суб'єктом подання до конституційної скарги копії остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну

скаргу засвідченої в установленому порядку судом, що його ухвалив; в частину 1 статті 56 щодо надання юридичним особам публічного права права на конституційну скаргу.

Крім того, встановлено процесуальний недолік виконання рішення Конституційного суду України, яким визнано неконституційними окремі положення закону, який полягає у тому, що усі процесуальні кодекси, за винятком Кримінального процесуального кодексу, передбачають як наслідок визнання неконституційним окремого закону можливість перегляду рішення суду за виключними обставинами, лише у випадку, якщо рішення суду ще не виконано.

Abstract. The article deals with the requirements for a constitutional complaint, the relevance of the issue of the effectiveness of a constitutional complaint and its place in the legal mechanism of protection of the rights and freedoms of a person. Attention was drawn to the problems of implementation of the decision of the Constitutional Court of Ukraine, adopted on the basis of the consideration of the constitutional complaint, and proposals for their resolution were presented.

The article formulates and substantiates the proposal on the expediency of amending Article 152 (2) of the Constitution of Ukraine regarding the retroactivity of the decision of the Constitutional Court of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine", namely: Article 77, paragraph 2 the right to a constitutional complaint when its consideration is necessary for reasons of public interest; Article 55 (2) on the requirement that the subject file a copy of the final judgment in the case of the subject of the right to a constitutional complaint certified by the court which approved it; to Article 56, Part 1, concerning the granting to legal persons of a public right of a constitutional complaint.

In addition, a procedural defect was found to enforce the decision of the Constitutional Court of Ukraine, which declared unconstitutional certain provisions of the law, which is that all procedural codes, with the exception of the Criminal Procedure Code, provide as a consequence of the unconstitutionality of a separate law the possibility of reviewing court decisions in exceptional circumstances. only if the court decision has not yet been enforced.

Аннотация. В статье рассмотрены требования к конституционной жалобе, актуальность вопроса эффективности конституционной жалобы и ее место в юридическом механизме защиты прав и свобод личности. Акцентируется внимание на проблемах выполнения решения Конституционного суда Украины, принятого по результатам рассмотрения конституционной жалобы и даны предложения по их решению.

В статье сформулированы и аргументировано предложение о целесообразности внесения изменений в части 2 статьи 152 Конституции Украины в части ретроактивности решения Конституционного суда Украины и Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», а именно: в часть 2 статьи 77 относительно детализации порядка обновления процессуального срока субъекта права на конституционную жалобу, когда рассмотрение необходимо по мотивам общественного интереса; в часть 2 статьи 55 относительно требования добавления субъектом представления в конституционной жалобе копии окончательного судебного решения по делу субъекта права на конституционную жалобу заверенной в установленном порядке судом, который постановил; в часть 1 статьи 56 о предоставлении юридическим лицам публичного права на конституционную жалобу.

Кроме того, встановлено процесуальний недостаток виконання рішення Конституційного суду України, яким визнані неконституційними окремі положення закону, який заключається в тому, що всі процесуальні кодекси, за виключенням Уголовного процесуального кодексу, передбачають як наслідок визнання неконституційним окремого закону можливість перегляду рішення суду по виключальними обставинами, тільки в тому випадку, якщо рішення суду ще не виконано.

Ключові слова: Конституція України, конституційна скарга, Конституційний Суд України, основні права та свободи особи, ефективний механізм захисту, вимоги до конституційної скарги.

Key words: The Constitution of Ukraine, the constitutional complaint, the Constitutional Court of Ukraine, fundamental rights and freedoms, the effective mechanism of protection, requirements for a constitutional complaint.

Ключевые слова: Конституция Украины, конституционная жалоба, Конституционный Суд Украины, основные права и свободы личности, эффективный механизм защиты, требования к конституционной жалобе.

Постановка проблеми. Інститут конституційної скарги з'явився в Україні внаслідок внесення змін до статті 55 Конституції України, відповідно до яких, кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом [1].

Проте, інститут конституційної скарги почав працювати 22 лютого 2018 року після прийняття Регламенту Конституційного Суду України.

На жаль, закони можуть бути недосконалими, тому конституційна скарга є саме тим інструментом, який особа може використати для захисту своїх прав. Адже, забезпечення принципу верховенства права є основним способом гарантування реалізації та захисту права людини на справедливий суд. Так, у частині 1 статті 8

Конституції України передбачено: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [1].

Вважаємо, що важливою складовою принципу верховенства права є забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до конституційного правосуддя для ефективного захисту порушених прав.

Так, право на подання конституційної скарги юридичні та фізичні особи отримали після проведення конституційної реформи. Але на жаль, трохи більше ніж через рік після реального запровадження інституту конституційної скарги очевидна необхідність вдосконалення цього інституту. Насамперед це питання відповідності скарг вимогам встановлених законом і забезпечення відновлення порушеного права особи, у разі визнання Конституційним Судом України неконституційними окремі положення закону.

Вважаємо, що недоліки нормативного регулювання інституту конституційної скарги потрібно усувати, передусім на законодавчому рівні. Тому сформовані в даній статті висновки та пропозиції щодо покращення нормативно-правового врегулювання інституту конституційної скарги набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інститут конституційної скарги досліджували такі вчені як Бринь Т.О. [2], Шаповалова К.Г. [3], Гультай М.М. [4], Кузнецова Ю.[7] та інші. Водночас, недостатньо дослідженими є питання, пов'язані із проблемами і недоліками конституційно-правового регулювання інституту конституційної скарги на рівні конституційного законодавства, що і зумовило вибір нами даної проблематики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження інституту конституційної скарги в законодавстві України та його ефективності, дослідження проблем і недоліків конституційно-правового регулювання інституту конституційної скарги та надання пропозицій щодо їх усунення на рівні конституційного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» розширено доступ громадян та юридичних осіб до Конституційного Суду України через запровадження інституту конституційної скарги [8].

Відповідно до нової ст. 151¹ Конституції України, Конституційний Суд вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано [1].

З метою забезпечення реалізації нового конституційного права осіб на конституційну скаргу 13 липня 2017 року Верховна Рада ухвалила

нову редакцію Закону України «Про Конституційний Суд України» [9].

Отже, можливість реалізації особами права на конституційну скаргу виникла в вересні 2016 року, а порядок розгляду скарг було врегульовано парламентом лише в липні 2017 року.

Так, у Законі України «Про Конституційний Суд України» встановлено порядок подання та розгляду конституційної скарги, вимоги до форми та змісту конституційної скарги, вимоги щодо суб'єктів права на подання конституційної скарги, процедуру проведення попередньої перевірки конституційних скарг, підстави для відмови у відкритті та припинення конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, інститут забезпечення конституційної скарги та інші [9].

Але, попри наявність в новій редакції Закону України «Про Конституційний Суд України», конституційні скарги не розглядалися, оскільки до моменту затвердження Регламенту Конституційного Суду України була відсутня процедура розгляду конституційної скарги та неформовані колегії і сенати, як органи Суду.

Так, відповідно до пункту 5 Розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд упродовж трьох місяців з дня офіційного опублікування Закону ухвалює Регламент [9].

Таким чином, Регламент було ухвалено Конституційним Судом із запізненням на три місяці.

Отже, до моменту ухвалення Регламенту Конституційного Суду суб'єкти права на конституційну скаргу були позбавлені можливості реалізувати таке конституційне право.

Вважаємо, що неспроможність Конституційного Суду України ефективно організувати свою роботу перешкоджала реалізації права на конституційну скаргу.

Відповідно до частини 1 статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу [9].

Так, Друга колегія Другого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 18 квітня 2018 року № 107-2(II)/2018 ухвалила, що конституційна скарга щодо перевірки на відповідність Конституції України положень закону України, які не були застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, визнається Судом такою, що не відповідає вимогам частини першої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» [10].

Отже, з конституційною скаргою може звертатися особа лише для перевірки на

відповідність Конституції України саме закону чи окремих положень цього закону, що застосований судом в остаточному рішенні.

При цьому необхідно звернути увагу, що відповідно до абзацу 1 пункту 3 Розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про Конституційний Суд України») конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року [9].

В ухвалі Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року № 113-2(I)/2018 зазначено: «Якщо остаточне судове рішення набрало законної сили раніше 30 вересня 2016 року, конституційна скарга щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований у цьому судовому рішенні, є неприйнятною» [11].

Отже, особа має право подавати конституційну скаргу для перевірки на відповідність Конституції України саме закону чи окремих положень цього закону, що застосований судом в рішенні, яке не підлягає оскарженню і вступило в законну силу до 30 вересня 2016 року, в іншому випадку така конституційна скарга буде визнана непринятною та не розглядатиметься судом.

Окрему увагу необхідно звернути на перелік суб'єктів права на конституційну скаргу.

Так, відповідно до статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права. Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто. Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені. Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.» [9].

«У випадку, якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені, при цьому до клопотання мають бути додані документи, які підтверджували б вказаний факт» - до такого висновку прийшла Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 6 квітня 2018 року № 43-2(I)/2018 [25].

Отже, юридичні особи публічного права не наділені правом на конституційну скаргу.

Вважаємо таку норму суттєвим недоліком закону, який позбавляє таких юридичних осіб захисту своїх прав в конституційному судочинстві. З огляду на це, пропонуємо абз. 2 ч. 1 ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» викласти у такій редакції: «Органи місцевого самоврядування та державної влади не наділені правом звернення з конституційною скаргою.»

Як свідчать статистичні дані зазначені в Щорічній інформаційній доповіді Конституційного Суду України за 2018 рік, затвердженого на засіданні Конституційного Суду України постановою Конституційного суду України від 6 червня 2019 року № 22-п/2019 за період з 1 січня по 31 грудня 2018 року до Конституційного Суду України надійшло 690 скарг, з них 426 (62%) було повернуто суб'єктам права на конституційну скаргу, як такі, що за формою не відповідають вимогам закону [12].

Така сумна статистика свідчить про те, що особам, яким надано право на подання конституційної скарги необхідно досконало вивчити усі вимоги до конституційної скарги для прийняття та подальшого розгляду їх конституційних скарг Конституційним Судом України.

Вважаємо за доцільне розглянути основні вимоги до конституційної скарги до яких належать:

1) Конституційна скарга подається до Конституційного Суду України державною мовою. Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Такі учасники конституційного провадження можуть запропонувати Суду кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації. Питання про участь перекладача вирішує Сенат чи Велика палата до початку розгляду справи, постановляючи ухвалу. (ч. 1,4,5 ст. 74 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

2) Конституційна скарга до Суду надсилається поштою або подається безпосередньо до Секретаріату (ч. 1 ст. 57 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

3) Статтею 55 Закону України «Про Конституційний суд України» передбачено, що у конституційній скарзі зазначається:

3.1. Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місце знаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є (пункт 1 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

3.2. Відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу (пункт 2 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

Вважаємо, що довіреність, яка видається особою, наділеною правом на подання конституційної скарги має чітко передбачати право повіреного представляти інтереси довірителя саме у Конституційному Суді.

3.3. Опис перебігу розгляду відповідної справи в судах (пункт 4 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

Дослідивши вказану вимогу до конституційної скарги, варто зазначити, що в даному випадку йдеться про хронологічний виклад звернень автора клопотання до судових установ із відповідними заявами (позов, апеляційна скарга, касаційна скарга) та результати їх розгляду.

3.4. Короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України (пункт 3 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

3.5. Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив (абзац 10 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

На необхідність виконання вказаної вимоги неодноразово звертав увагу Конституційний суд України, в тому числі Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 12 квітня 2018 року № 80-3(I)/2018) вказала, що неналежне засвідчення копії остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу є істотним формальним недоліком та підставою для повернення конституційної скарги автору клопотання керівником Секретаріату Конституційного Суду України, як це передбачено абзацом першим частини третьої статті 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» [13].

Проте, на нашу думку, вказана вимога до скарги ускладнює та перешкоджає суб'єктам звернення скористатись своїм конституційним правом на подачу конституційної скарги. Оскільки в більшості випадків на момент звернення з скаргою до Суду, копія такого рішення, засвідчена судом, що його ухвалив, відсутня у суб'єкта права, так як перебуває на виконанні в державній виконавчій службі або взагалі не направлена суб'єкту звернення судом, який ухвалив остаточне рішення.

Крім того, частиною 2 статті 2 Закону України «Про доступ до судових рішень» передбачено, що усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання [14].

Тому вважаємо, що судді мають можливість ознайомитись із текстом рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а в абзаці 10 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» пропонуємо після слова «судом» слова «що його ухвалив» замінити на слова «в якому знаходиться справа»

3.6. Конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України (пункт 5 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

Так, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 22 травня 2018 року № 174-1(II)/2018 конкретизувала вказану вимогу, зазначивши: «Суб'єкт права на конституційну скаргу повинен чітко визначити предмет перевірки на конституційність, при цьому, недостатньо вказати лише статті відповідного закону України чи Конституції України, але і конкретні частини цих статей, оскільки кожна з них має самостійний зміст» [15].

3.7. Обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

«Припущення не можуть вважатися аргументами на підтвердження неконституційності правових актів чи їх окремих положень», зазначив Конституційний Суд України в ухвалі від 2 вересня 2015 року № 34-у/2015 року [16].

«При цьому особа, яка звертається до Конституційного Суду України, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним)» до такого висновку прийшла Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 24 квітня 2018 року № 127-1(I)/2018 [17].

Також Конституційний Суд України в своїй ухвалі від 4 квітня 2017 року № 4-у/2017 звернув увагу, що «Цитування приписів Конституції України, міжнародно-правових актів, змісту положень законів України, актів Конституційного Суду України без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень закону не є обґрунтуванням їх неконституційності у розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» [18].

Крім того, аналізуючи ухвали Конституційного суду України, варто зазначити, що суб'єкт в конституційній скарзі має обґрунтувати саме конституційність положень закону, а також вказати право людини, яке порушено внаслідок застосування закону, та відповідної норми Конституції України, яка гарантує це право.

3.8. Відомості про документи і матеріали, на які посиляється суб'єкт права на конституційну

скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів [9].

Слід звернути увагу, що Друга колегія Першого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 17 квітня 2018 року № 102-2(I)/2018 зазначила наступне: «У конституційній скарзі має бути зазначено всі відомості про документи і матеріали, на які суб'єкт права на конституційну скаргу посилається, долучено їх копії, а також вказано їх у переліку документів і матеріалів, що додаються до конституційної скарги» (пункт 7 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [19].

3.9. Перелік документів і матеріалів, що додаються (пункт 8 частини 2 статті 55 Закону України «Про Конституційний суд України») [9].

Як зазначено в Ухвалі Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 104-2(I)/2018 у конституційній скарзі має бути зазначено всі відомості про документи і матеріали, на які суб'єкт права на конституційну скаргу посилається, долучено їх копії, а також вказано їх у переліку документів і матеріалів, що додаються до конституційної скарги [20].

Дослідивши усі вимоги до конституційної скарги, слід зауважити, що конституційна скарга це складний юридичний інститут, який не працюватиме ефективно без адвокатів. Вважаємо, що сема адвокати зможуть підготувати відповідним чином у відповідності до вимог скаргу та захистити порушені права особи у конституційному судочинстві. Особам, які мають право на подачу конституційної скарги та їх адвокатам необхідно звернути увагу при написанні скарги, що недотримання вимог закону щодо прийнятності скарги являється підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Так, статтею 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачено, що конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження - судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців [9].

При цьому, на нашу думку, законом не врегульовано питання поновлення пропущених строків, коли скарга подана після закінчення тримісячного строк у якому її розгляд є необхідним через мотиви суспільного інтересу. З огляду на це, пропонуємо прописати в законі норму, яка передбачає відсутність у особи в

даному випадку обов'язку заявляти клопотання про поновлення пропущеного строку.

Проте, на наш погляд, одним із головних недоліків конституційної скарги є відсутність можливості якісно реалізувати механізм конституційного захисту. Оскільки, наслідком визнання неконституційним окремого закону може бути відновлення порушеного права особи в порядку перегляду за виключними обставинами. На жаль, судова практика свідчить, що в такому випадку право на ефективний засіб юридичного захисту майже не можливо реалізувати.

Так, частинами 2,3 статті 152 Конституції України передбачено, що «Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку» [1].

Така норма основного закону є основною перешкодою для відшкодування державою особам матеріальної чи моральної шкоди, завданої законами, що визнані неконституційними. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне внести зміни до Конституції в частині ретроактивності рішення Конституційного суду.

Зазначені зміни повністю відповідатимуть Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та судовій практиці Європейського суду з прав людини і основоположних свобод. Так як, статтею 13 Конвенції про захист прав людини передбачено, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.[22].

Поряд з цим, частиною 1 статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено, що суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.[22].

Крім того, у справі «Ілхан проти Туреччини» від 27 червня 2000 року ЄСПЛ нагадав, що «правило ... зобов'язує заявників спочатку скористатися засобами юридичного захисту, які зазвичай є доступними і достатніми у внутрішній правовій системі, аби дати їм можливість отримати відшкодування за ймовірні порушення. Існування засобів юридичного захисту має бути достатньо визначеним, як на практиці, так і в теорії, в іншому разі такі засоби не відповідатимуть вимогам доступності та ефективності. Пункт 1 статті 35

також вимагає, аби скарги, які мають намір подати до Суду, спочатку були подані щонайменше по суті до відповідного національного органу згідно з формальними вимогами, встановленими внутрішнім законодавством, але це не означає необхідність вжиття неадекватних або неефективних засобів юридичного захисту справа» [21].

Вважаємо, що до процесуальних вад реалізації права на ефективний захист порушених прав інститутом конституційної скарги також належать деякі норми процесуальних кодексів.

Так, пунктом 1 частини 3 статті 320 Господарського процесуального кодексу України передбачено, що підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане [23].

Відповідно до пункту 1 частини 5 статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане [5].

Пунктом 1 частини 3 статті 423 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане [6].

Тобто, зазначені процесуальні кодекси, містять аналогічні норми, які передбачають, що у разі визнання неконституційним окремого закону перегляд судового рішення за виключними обставинами можливий лише якщо рішення ще не виконано. Такі норми також унеможливають реалізацію механізму конституційного захисту. Тому на нашу думку, у вказані статті процесуальних кодексів необхідно внести зміни, а саме: після слів «якщо рішення суду» виключити слова «ще не виконане».

Досліджуючи інститут конституційної скарги, також необхідно звернути увагу на статтю 7 Кодексу адміністративного судочинства України [23], статтю 11 Господарського процесуального кодексу України [5], статтю 10 Цивільного процесуального кодексу України [6]. Вказаними нормами процесуальних кодексів України, передбачено наступне:

«Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.» [5,6,23]

Проте, як свідчить судова практика, національні суди майже не користуються таким правом, наданим процесуальними кодексами, і не застосовують норми Конституції як норми прямої дії. Тому на нашу думку, суди в багатьох випадках при винесенні рішення порушують статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

На таке порушення національних судів України звернув увагу ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18.07.2006 року, зазначивши наступне: «У цій справі заявниця зверталась до національних судів з вимогою вирішити її спір щодо пенсії з органами соціального забезпечення. Заявниця посилалася, зокрема, на положення статті 46 Конституції, заявляючи, що її пенсія не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум. Однак національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці з цієї точки зору, попри пряме посилання у кожній судовій інстанції. Не у компетенції Суду вирішувати, який шлях міг би бути найадекватнішим для національних судів при розгляді цього аргументу. Однак, на думку Суду, національні суди, цілком ігноруючи цей момент, хоча він був специфічним, доречним та важливим, не виконали свої зобов'язання щодо пункту 1 статті 6 Конвенції. Відповідно було порушення цього положення.» [24].

Отже, узагальнюючи проаналізоване національне законодавство інституту конституційної скарги та акти Конституційного Суду України, варто зауважити, що конституційна скарга є ефективним процесуальним засобом для захисту основних прав і свобод громадян, оскільки на відміну від інших скарг та позовів, рішення по конституційній скарзі має не тільки приватний, а й суспільний характер. Вважаємо, що після вдосконалення цього інституту конституційне правосуддя досягне високого європейського рівня правової культури.

Висновки. Виходячи з проведеного дослідження, резюмуємо, що введення інституту конституційної скарги є необхідним кроком для забезпечення належного захисту прав людини в країні. Оскільки індивідуальна конституційна скарга реалізує одразу дві мети, а саме: приватний інтерес –перегляд судової справи особи за виключними обставинами, та суспільний інтерес – приведення національного законодавства України у відповідність до Конституції.

Поряд з цим, вважаємо, що існує необхідність покращення нормативного врегулювання інституту конституційної скарги шляхом внесення змін до Конституції, спеціального Закону про Конституційний суд та процесуальних кодексів.

Варто зазначити, що основним недоліком ефективності інституту конституційної скарги є процесуальний недолік виконання рішення Конституційного Суду України, яким визнано неконституційними окремі положення закону. Такий недолік полягає у тому, що процесуальні кодекси, крім Кримінального процесуального кодексу, передбачають як наслідок визнання неконституційним окремого закону можливість перегляду рішення суду за виключними обставинами якщо рішення ще не виконано. Оскільки рішення суду вступає в законну силу після апеляційного оскарження, а якщо апеляційну скаргу не подано, то ймовірність того, що рішення буде виконано до прийняття рішення Конституційним Судом, дуже велика. А це фактично нівелює реалізацію приватної мети особи, яка подала конституційну скаргу.

Пріоритетним напрямом подальших досліджень буде дослідження реальних результатів захисту та відновлення права особи при виконанні рішення Конституційного суду України, яким визнано неконституційними окремі положення закону.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради, 1996. №30.
2. Бринь Т.О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право муніципальне право». Харків, 2010. с. 19
3. Шаповалова К.Г. Конституційна скарга в механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина: порівняльне дослідження та перспективи запровадження в Україні. [Електронний ресурс] Конституційне право та державне будівництво. 2014. № 4. с. 32–38. URL: file:///C:/Users/USER/Downloads/Nashp_2014_4_7.pdf
4. Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Право. Харків, 2013. с. 424
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n4018>
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9041>
7. Кузнецова Ю. Інститут конституційної скарги: теоретичні аспекти проблеми. Вісник Конституційного Суду України. 2013. № 4. с. 91–101.
8. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України

від 02.06.2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

9. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

10. Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 18 квітня 2018 року № 107-2(II)/2018 URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/107-2ii2018_0.pdf

11. Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року № 113-2(I)/2018 URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/113_2_1_2018.pdf

12. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2018 рік: постанова Конституційного Суду України від 6 червня 2019 року № 22-п/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/dopovid_2018.pdf

13. Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 80-3(I)/2018 URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/80-3i2018.pdf>

14. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 року № 3262-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>

15. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 174-1(II)/2018 URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/174-12_2018.pdf

16. Ухвала Конституційного Суду України від 2 вересня 2015 року № 34-у/2015. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/34-у/2015.pdf>

17. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 127-1(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/127-1_i_2018.pdf

18. Ухвала Конституційного Суду України від 4 квітня 2017 року № 4-у/2017 URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_u_2017.pdf

19. Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 102-2(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/102_2_i_2018.pdf

20. Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 104-2(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/104_21_2018.pdf

21. Рішення ЄСПЛ у справі «Ілхан проти Туреччини» від 27 червня 2000 року URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2540.html

22. Конвенція про захист прав людини від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

23. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005

року № 2747-IV

URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12073>

24. Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18.07.2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096

25. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України в ухвалі від 6 квітня 2018 року № 43-2(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/43_21_2018.pdf

References

1. Konstytuciya Ukraïni vid 28 chervnya 1996 roku [Constitution of Ukraine]. Vidomosti Verhovnoi Radi (1996, №30) [in Ukrainian].

2. Bryn' T.O. (2010) Konstytutsiyny Sud Ukrayiny v mekhanizmi zakhystu ta zabezpechennya prav i svobod lyudyny i hromadyanyna [The Constitutional Court of Ukraine in the mechanism of protection and protection of human and citizen's rights and freedoms]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

3. Shapovalova K.H. (2014) Konstytutsiyna skarha v mekhanizmi zakhystu prav ta svobod lyudyny i hromadyanyna: porivnyal'ne doslidzhennya ta perspektyvy zaprovadzhennya v Ukrayini [Constitutional complaint in the mechanism of protection of human and citizen's rights and freedoms: a comparative study and prospects for implementation in Ukraine]. Konstytutsiye pravo ta derzhavne budivnytstvo - Constitutional law and state building, 4, 32–38. Retrieved from: file:///C:/Users/USER/Downloads/Nashp_2014_4_7.pdf [in Ukrainian].

4. Hul'tay M.M. (2013). Konstytutsiyna skarha u mekhanizmi dostupu do konstytutsiynoho pravosudivya [Constitutional complaint in the mechanism of access to constitutional justice] Monohrafiya – monograph. Pravo – right. Kharkiv [in Ukrainian].

5. Hospodars'kyi protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Economic Procedure Code of Ukraine] Law of Ukraine (1991, november 18) № 1798-XII Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n4018> [in Ukrainian].

6. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Code of Civil Procedure of Ukraine] Law of Ukraine (2004, march 18) № 1618-IV Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9041> [in Ukrainian].

7. Kuznetsova YU. (2013). Instytut konstytutsiynoyi skarhy: teoretychni aspekty problem [Institute for Constitutional Complaint: Theoretical Aspects of the Problem]. Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny - Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine, 4, 91-101 [in Ukrainian].

8. Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo pravosudivya) [On Amendments to the Constitution of Ukraine (on Justice)] Law of Ukraine (2016, june 2) № 1401-VIII Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> [in Ukrainian].

9. Pro Konstytutsiyny Sud Ukrayiny [About the Constitutional Court of Ukraine] Law of Ukraine (2017, july 13) № 2136-VIII. Retrieved from:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> [in Ukrainian].

10. Ukhvala Druhoyi kolehiyi Druhoho senatu Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny v ukhvali vid 18 kvitnya 2018 roku № 107-2(II)/2018 [Decision of the Second Panel of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine in the resolution of April 18, 2018 №107-2 (II)/2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/107-2ii2018_0.pdf [in Ukrainian].

11. Ukhvala Druhoyi kolehiyi Pershoho senatu Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 18 kvitnya 2018 roku № 113-2(I)/2018 [Decision of the Second Panel of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine of April 18, 2018 No. 113-2 (I)/2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/113_2_1_2018.pdf [in Ukrainian].

12. Shchorichna informatsiyna dopovid' Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny za 2018 rik: postanova Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny vid 6 chervnya 2019 roku № 22-p/2019 [Annual Report of the Constitutional Court of Ukraine for 2018: Resolution of the Constitutional Court of Ukraine of June 6, 2019 No. 22-p / 2019] Retrieved from: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/dopovid_2018.pdf [in Ukrainian].

13. Ukhvala Tret'oyi kolehiyi suddiv Pershoho senatu Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 12 kvitnya 2018 roku № 80-3(I)/2018 [Decision of the Third Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine of April 12, 2018 No. 80-3 (I)/2018] Retrieved from: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/80-3i2018.pdf> [in Ukrainian].

14. Pro dostup do sudovykh rishen' [On access to court decisions] Law of Ukraine (2005, december 22) № 3262-IV Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> [in Ukrainian].

15. Ukhvala Pershoyi kolehiyi suddiv Druhoho senatu Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 22 travnya 2018 roku № 174-1(II)/2018 [Decision of the First Panel of Judges of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine of May 22, 2018 No.174-1 (II)/2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/174-12_2018.pdf [in Ukrainian].

16. Ukhvala Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 2 veresnya 2015 roku № 34-u/2015 [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine of September 2, 2015 No. 34-u / 2015] Retrieved from: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/34-y/2015.pdf> [in Ukrainian].

17. Ukhvala Pershoyi kolehiyi suddiv Pershoho senatu Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 24 kvitnya 2018 roku № 127-1(I)/2018 [Decision of the First Board of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine of April 24, 2018 No. 127-1 (I)/2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/102_2_i_2018.pdf [in Ukrainian].

18. Ukhvala Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 4 kvitnya 2017 roku № 4-u/2017 [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine of April 4, 2017 No. 4-

y / 2017] Retrieved from:
http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_y_2017.pdf [in Ukrainian].

19. Ukhvala Druhoyi kolehiyi Pershoho senatu Konstytutsijnoho Sudu Ukrayiny vid 17 kvitnya 2018 roku № 102-2(I)/2018. [Decision of the Second Panel of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine of April 17, 2018 No. 102-2 (I)/2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/102_2_i_2018.pdf [in Ukrainian].

20. Ukhvala Druhoyi kolehiyi Pershoho senatu Konstytutsijnoho Sudu Ukrayiny vid 17 kvitnya 2018 roku № 104-2(I)/2018. [Decision of the Second Panel of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine of April 17, 2018 No. 104-2 (I)/2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/104_21_2018.pdf [in Ukrainian].

21. Rishennya YESPL u spravi «Ilkhan proty Turechchyny» vid 27 chervnya 2000 roku [ECHR judgment in Ilhan v. Turkey, 27 June 2000] Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2540.html [in Ukrainian].

22. Konvenciya pro zahist prav lyudini i osnovopolozhnyh svobod vid 04 listopada (1950) [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].

23. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny [Code of Administrative Procedure of

Ukraine] Law of Ukraine (2005, July 6) № 2747-IV Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12073> [in Ukrainian].

24. Rishennya YESPL u spravi «Pronina proty Ukrayiny» vid 18.07.2006 roku. [ECtHR decision in the case of Pronina v. Ukraine, dated 18 July 2006] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096 [in Ukrainian].

25. Ukhvala Druhoyi kolehiyi suddiv Pershoho senatu Konstytutsijnoho Sudu Ukrayiny v ukhvati vid 6 kvitnya 2018 roku № 43-2(I)/2018 [Decision of the Second Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine in the resolution of April 6, 2018 № 43-2 (I) / 2018] Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/43_21_2018.pdf [in Ukrainian].

Відомості про автора

ТОМЛЯК Таїса Сергіївна – асистент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3).

TOMLYAK Taisa - Assistant of the Department of Law, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3 Soniachna Str).

ТОМЛЯК Таїса Сергеевна – ассистент кафедры права, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3).